

image on the basis of adequate ever balanced performing interpretation, and to apply it in educational work with pupils.

Students devote a lot of time to improving their musical performances (play in musical instrument, singing, conducting). Self-training a future music teacher is a very important form of independent training. This is a self-directed educational activity. It is organic and combined with planned training sessions based on a common goal.

Effective independent work has the following features: an important goal, activity and self-discipline of the student in the process of performing the assignment, special time for educational work; in direct teacher's guidance.

Self-education is the organization of one's own lives, the formation of skills and habits, sustainable ways of behavior. Methods of self-education: dialogical, problem and game techniques, as well as discussions, business and creative games, trainings, creative reports, design, artistic contests.

Keywords: musical-performing training, independent educational work, need, motive, education, music task, training, pedagogical game.

УДК 371.134

Чжоу Геян

ПРОБЛЕМА ХУДОЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті подано аналіз проблем художньої комунікації крізь призму фахової підготовки майбутнього вчителя музики. Розкривається сутність та специфіка комунікаційних процесів в музичному мистецтві та освіті. Охарактеризовано основні різновиди музичної комунікації, до яких віднесено музичну творчість, музичне виконавство, музичне сприйняття. Обґрунтовано пріоритетність діалогічного принципу в процесі пізнання та відтворення музичних явищ. Інтонаційність розглядається як визначальний чинник музичної комунікації. Висвітлюються проблеми набуття досвіду музично-виконавської інтерпретації. Процес сприймання музичних явищ визначається як спосіб взаємодії особистості зі світом. Підкреслюється важливість мотиваційно-ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця.

Ключові слова: комунікація, музичне мистецтво, фахова підготовка, творча діяльність, інтерпретація, музичний твір, пізнання.

Загальні тенденції розвитку сучасної гуманітарної освіти зумовлені принципом діалогізму, що визначає зміну підходів до професійної діяльності вчителя музики. Сьогодні пріоритетні завдання вчителя пов'язані з комунікативними процесами. В системі музичної освіти комунікація ґрунтується на обміні художньою інформацією та складає основу творчої діяльності, духовного розвитку, формування загальної культури особистості. З огляду на це набирає ваги підготовка вчителя, готового стати транслятором художніх цінностей, реалізатором комунікативних функцій музичного мистецтва, тлумачем музичного смислу та співучасником творчих актів.

Основу наукового досвіду з проблем комунікації складають праці з філософії (М. Бахтін, М. Бубер, Г. Почепцов, К. Ясперс та ін.), психології (Л. Виготський, О. Леонт'єв, В. Петрушин, С. Рубінштейн, Ю. Цагареллі та ін.), мистецтвознавства (Ю. Борев, В. Медушевський, Є. Назайкінський та ін.). Ґрунтовно й різнобічно досліджено педагогічні аспекти комунікації (Т. Завадська, А. Зайцева, Л. Масол, Н. Мозгальова, Г. Падалка, Л. Паньків, Є. Проворова, Се Фан, О. Щолокова та ін.). Актуальність означеної проблеми потребує її детального аналізу в контексті фахової підготовки майбутнього вчителя музики та загальних тенденцій розвитку сучасної музичної освіти.

Професійна діяльність сучасного вчителя музики охоплює широке коло комунікативних зв'язків, що виходять далеко за межі посадових обов'язків вчителя. Вміння

організувати педагогічну діяльність, здійснювати вплив на учнів, забезпечувати міжособистісну взаємодію потребує інтелектуальних та творчих ініціатив з боку вчителя. В системі музичної освіти процеси комунікації вирізняються специфічними особливостями, що спричиняють певні утруднення в опануванні умінням художньої комунікації майбутніми фахівцями. Розглянемо основні аспекти процесу художньої комунікації стосовно потенційних учасників та складових музично-освітнього процесу, а саме: композитора, музичного твору, вчителя (в ролі виконавця-інтерпретатора), учнів (в ролі слухачів-інтерпретаторів).

Вказуючи на складність комунікаційних процесів в музичному мистецтві, дослідники розглядають художню комунікацію як багаторівневу функціональну систему, де основними складовими виступають музична творчість, музичне виконавство, музичне сприйняття. У широкому розумінні художня комунікація є взаємодією художника та реципієнта, який сприймає художню концепцію автора через твір. У процесі взаємодії з музичним твором важливим моментом вважається інформаційний обмін між реципієнтом та автором, що відбувається шляхом актуалізації особистісних смислів, емоційного відгуку на твір, встановлення духовних зв'язків з художніми образами. Визначальним чинником музичної комунікації виступає інтонаційність музичного мистецтва.

У науковій літературі інтонація розглядається як ключовий змістовний компонент, спосіб смислового наповнення музичного образу (Б. Асаф'єв), чинник об'єктивації процесу мислення людини (Б. Яворський), відбиток думок та почуттів (О. Орлова). Інтонацію вважають одним з показників творчої роботи музичного мислення. Необхідність усвідомленого спілкування з творами музичного мистецтва потребує розуміння музично-інтонаційного смислу. У процесі розвитку музичного мистецтва сформувались окремі музичні комплекси, що складають основу музичного матеріалу.

Певні звукові інтонації закріпилися у музичному мисленні як носії відповідного художнього смислу. У шкільних програмах з музики використовується поняття «інтонаційне зерно», якому надається значення найменшого цілісного елемента музичного висловлювання, смислової мікрочастки музичного образу. У концентрованому вигляді в інтонації втілюється характер твору. «Так само як із зерна пшениці не може вирости овес, а виростає тільки пшениця, так і з лагідної інтонації не виростає грізна музика, а із інтонації маршу – коліскова пісня», – наголошує Д. Кабалецький [4, с. 89]. Більшість вчених зазначає, що виконання музики потребує розуміння та співпереживання її інтонаційного смислу. Здійснюючи музику, виконавець повинен пройти шлях, зворотній композиторському, – зрозуміти та відродити звуковий образ, відтворити процес його формування.

Обґрунтовуючи діалогічну природу пізнавальних процесів загалом, вчені вказують на відмінність процесів пояснення й розуміння, підкреслюючи, що «при поясненні є тільки одна свідомість, один суб'єкт; при розумінні – дві свідомості. До об'єкту не може бути діалогічного ставлення, тому пояснення позбавлено діалогічних моментів. Розуміння ж завжди певною мірою діалогічне» [1, с. 492]. Такий підхід виглядає особливо актуальним для музичної освіти, оскільки віддзеркалює сутність пізнання музичних явищ, заснованого на суб'єктних відносинах, взаєморозумінні.

Усвідомлення діалогічної природи музичного пізнання є однією з центральних проблем в практиці сучасної музичної освіти. Привласнення художньо-образного змісту твору потребує від реципієнта певної душевної чуйності, здатності до духовного співпереживання, готовності до особистісної комунікації на основі сприйнятого образу. Проте, осягнення інтонаційного смислу музичного твору нерідко підміняється педагогічним поясненням. Виступаючи перш за все в ролі реципієнта відносно мистецьких явищ, вчитель музики має не тільки володіти означеними якостями, але й бути готовим винайти способи залучити учнів до спільного пошуку художнього смислу. Однак, сьогодні фахова підготовка вчителя музики здебільшого зорієнтована на опанування певної кількості мистецької інформації, необхідний комплекс виконавських умінь, педагогічних знань. Формування ж у майбутнього вчителя потреби до художньої комунікації залишається другорядним

завданням, породжуючи формалізм в подальшій педагогічній роботі, відсутність креативу та емпатії в професійній діяльності.

Розглядаючи художню комунікацію як спільне смислотворення, дослідники звертають увагу на суб'єктивність художньо-оцінної діяльності, що породжує численні підходи до осмислення змісту музичного твору. Запорукою успішності досягнення музичного змісту вважається вивчення духовних механізмів, що забезпечують творчий процес втілення художньої ідеї, дослідження передумов і чинників становлення авторської концепції. Відповідно до усталених традицій освітньої практики пізнання духовного світу митця пов'язане насамперед з дисциплінами історико-теоретичного циклу, де студенти отримують інформацію щодо культурно-історичного контексту, основних напрямків діяльності, психологічних характеристик художника. Проте, поза увагою залишається масив художньої інформації (твори літератури, живопису, кінематографу), що висвітлює особистість митця значно повніше, емоційніше, оригінальніше. Саме така інформація стимулює процеси художньої комунікації, живить пошук особистісних смислів та сприяє осмисленню мистецьких явищ.

У навчальному процесі найбільша потреба в художній комунікації виникає у процесі роботи над виконавською інтерпретацією *музичних творів*. У специфічній формі віддзеркалюючи навколишній світ, музичний твір стає також засобом його досягнення. Традиційно існує три основні форми існування музичного твору: нотний текст твору, виконання твору, слухання твору. Нотний текст є результатом творчої діяльності композитора. Інтонаційне втілення музичного образу ґрунтується на системі музичного мислення, що склалась у певну епоху. Творчий процес композитора передбачає вибір елементів, необхідних для створення певного твору, індивідуальне перетворення існуючих засобів або створення нових. Характеризуючи особливості процесу музичного мислення, вчені вказують, що «музичне мислення ґрунтується на матеріалі, напрацьованому суспільною практикою. Цей матеріал піддається в процесі формування кожної композиторської мови індивідуальному відбору та індивідуальній обробці у відповідності з соціальними та естетичними позиціями автора [3, с. 64]. Характер відбору цих елементів зумовлений духовним складом особистості художника. Виявлення інтересу до авторської позиції, вираженої у творі, сприятиме розумінню мови як художнього засобу, а також впливатиме на вміння розрізнати притаманні певному композиторові мовні прийоми.

Об'єктивація авторської ідеї, зафіксованої в нотному тексті, здійснюється за допомогою семіотичної системи. Підкреслюючи відмінність нотних систем від звукових, вчені розглядають виконавство як «переклад духовного художнього змісту з нехудожньої матеріальної системи в художню» [2, с. 6]. Виступаючи об'єктом взаємодії композитора і виконавця, музичний твір виявляє протилежні властивості: інваріантні – в авторському тексті, варіативні – у виконавській інтерпретації.

Проблема розуміння інформації, закладеної в нотному тексті, є центральною в музичному мистецтві. В системі фахової підготовки вчителя музики досвід тлумачення нотного тексту визначає успішність професійної діяльності. Та незважаючи на вагомість такого досвіду, чимала частина майбутніх фахівців нерідко виявляє безпорадність, невпевненість стосовно інтерпретації нотних текстів маловідомих творів або орієнтуючись на визнані виконавські еталони у випадку з творами видатних композиторів. Відчутні труднощі переживають китайські студенти стосовно розуміння інтонаційно-мовних особливостей європейських композиторів. У цілому відсутність належного досвіду спілкування з музикою різних стилів негативно відбивається на розвитку комунікаційних вмінь майбутніх вчителів музики. Замість самостійного здобуття художньої інформації, пошуку ціннісного смислу музичних творів робота над виконавською інтерпретацією часом перетворюється на вирішення технологічних питань, виконання порад та вказівок вчителя.

У широкому загальному розумінні «*інтерпретація*» означає роз'яснення, тлумачення і розглядається як фундаментальна операція мислення, надання смислу будь-яким проявам духовної діяльності людини, що об'єктивуються в знаковій або чуттєво-наочній формі. Інтерпретація є основою будь-якого процесу комунікації, коли треба тлумачити наміри та

слова людини, твори художньої літератури, музичного мистецтва, різноманітні знакові системи. Підкреслюючи творчу сутність інтерпретації як способу розкриття ідейно-образного змісту твору, необхідно зазначити, що виконавська інтерпретація значною мірою ґрунтується на висвітленні елементів твору, духовно співзвучних виконавцеві та суб'єктивному виборі засобів, за допомогою яких виконавець розкриває ідею твору.

Музична інтерпретація як творче виконання художнього твору, що ґрунтується на самостійному тлумаченні виконавця, має процесуальний характер. Зазвичай виділяють два етапи формування виконавської інтерпретації: становлення художнього образу в свідомості інтерпретатора та матеріально-звукову реалізацію сформованого образу-уявлення у виконанні. В системі фахової підготовки актуальним є забезпечення діалогічного характеру пізнання та відтворення музично-образного змісту твору. Безперервно розвиваючись і змінюючись, виконавське мистецтво має здійснювати комунікаційні функції, вносячи певні корективи в тлумачення музичних явищ відповідно духу свого часу. Діалогічна природа музичного мистецтва актуалізує реалізацію комунікативно-художніх властивостей музичної інтонації. У виконавській діяльності це пов'язано з відбором відповідних прийомів інтонування, спрямованих на забезпечення потреби виконавця донести своє розуміння музичного смислу, викликати емоційний відгук слухачької аудиторії, досягти духовного резонансу зі слухачем.

Очевидно, що готовність до інтерпретаційної діяльності передбачає відповідний рівень художнього та технічного розвитку майбутнього вчителя. В сучасній освітній практиці проблема художнього розвитку є значно складнішою (порівняно з технічним) і далекою від успішного вирішення, що негативно впливає на формування досвіду самостійної музично-виконавської інтерпретації. Відсутність належного рівня художньої освіченості, здатності до рефлексії та емпатії зумовлює ставлення до музичного твору як до об'єкту, а не суб'єкту, що вже на початковому етапі роботи над твором блокує комунікативні процеси між композитором і виконавцем, а надалі – між виконавцем та слухачем.

Важливим для осмислення змісту музичного твору є взаємодія з іншими видами мистецтва як способу художнього осягнення навколишнього світу. У контексті фахової підготовки вчителя музики постає проблема забезпечення мистецького контексту при вивченні музичних творів, сформованість навичок художньої вербалізації музичних образів. Вважається, що повноцінному осягненню смислу музики сприятиме оволодіння узагальненими художньо-естетичними підходами, що дозволяють усвідомлювати твори музичного мистецтва як культурний феномен. Психологи наголошують на інтегративній природі чуттєвого осягнення художнього смислу, які виникають внаслідок взаємовпливу певних видів художньої діяльності. Розширюючи кругозір музиканта-виконавця, інтеграція мистецьких знань відкриває певні можливості для художнього осягнення дійсності, створюючи поле для творчої самореалізації. В практиці сучасної музичної освіти використанню принципу художньої інтеграції не приділяється спеціальної уваги, що негативно відбивається на формуванні художньо-комунікативних умінь майбутніх вчителів музики. Відсутність цілеспрямованого залучення різноманітних мистецьких знань для вдосконалення інтерпретаційних умінь музиканта гальмує й розвиток навичок художньої вербалізації музичних образів, конче необхідних для фахової діяльності музиканта.

З початку свого існування музичне мистецтво слугувало способом спілкування, засобом діалогу між індивідом і соціумом. Вважається, що цінність музики як виду мистецтва зумовлена тим, що мистецтво є однією з форм існування, способом ціннісної взаємодії людини зі світом, засобом спонукання людини до «внутрішнього діалогу». Вирізняючись індивідуально-особистісним характером, зміст такого спілкування значною мірою визначається вихідним етапом – процесом *сприймання* музичних явищ. У науковій літературі сприймання розглядається як вид психічної діяльності людини, спрямованої на виявлення змісту об'єкта сприймання. Виділяють три стадії сприймання. Перша стадія характеризується узагальненістю, емоційно-оцінним ставленням до об'єктів сприймання; друга – диференціацією елементів об'єкта сприймання; третя – усвідомленою

інтерпретацією сприйнятого. Сприймання музичних творів, що по-різному здійснюється свідомістю кожного окремого індивіда, вирізняється певним суб'єктивізмом. Психологи вказують на відсутність обмежень для сприйняття музики різними людьми. Однак «ступінь її розуміння, глибина переживання і тонкість розуміння всіх її сторін буде різною у різних людей, в різному віці і в різних умовах. Різниця буде визначатися і вродженими особливостями індивідуума, його реактивністю, тими чи іншими факторами, що постійно змінюються об'єктивними і суб'єктивними умовами, певною мірою підготовленістю слухача, тобто його культурою» [5, с. 89].

Ступінь готовності майбутніх вчителів музики до сприймання музичних явищ та спроможність зберігати і відтворювати сприйняте у вигляді образів-уявлень залежить певною мірою від їх мотиваційно-ціннісних орієнтацій. У зв'язку з цим особливого значення набуває спрямування процесів сприймання на перспективи майбутньої фахової діяльності, усвідомлення необхідності накопичення музичних вражень як невід'ємної компоненти процесу становлення самостійної, художньо розвинутої творчої особистості майбутнього вчителя. Проте, практика музичного навчання свідчить про відсутність належного усвідомлення потужного впливу процесів музичного сприймання на розвиток загальної освіти, культурного рівня, інтелектуальної та емоційної активності особистості, розвиток художніх потреб, формування інтересів, смаків і оцінок, як складових художньої активності фахівця.

Узагальнення результатів аналізу процесів художньої комунікації в контексті фахової підготовки майбутніх вчителів музики свідчить про необхідність вирішення ряду важливих проблем, зокрема: усвідомлення інтонаційності музичного мистецтва як основи комунікаційних процесів в музичній освіті; організація пізнання музичних явищ на діалогічних засадах; формування в майбутніх вчителів здатності до духовного співпереживання, готовності до особистісної комунікації на основі сприйнятого образу; розвиток умінь художньої та музично-виконавської інтерпретації; розуміння художньої освіченості студентів як чинника цілісного сприймання та відтворення музичних явищ; забезпечення мотиваційно-ціннісних аспектів формування художньо-комунікаційних умінь майбутніх вчителів музики.

Отже, попри всю значимість знань і умінь, засвоєних у ході фахової підготовки, цього недостатньо для успішного здійснення професійної діяльності вчителя музики, важливою складовою якої виступають процеси художньої комунікації. Багатогранність досліджуваного феномена потребує його подальшого дослідження в контексті різних видів творчої діяльності.

Література

1. Бахтин М. М. Литературно-критические статьи. М.: Худ. лит., 1986.–543с.
2. Раппопорт С. О вариативной множественности исполнительства // Музыкальное исполнительство. Вып. 7. - М.: Музыка, 1972. - С. 3-46.
3. Сохор А. Социальная обусловленность музыкального мышления и восприятия // Проблемы музыкального мышления. - М.: Музыка, 1974. -С. 59-75.
4. Вендрова Т. Музыка в школе и интонационное учение Б. Асафьева // Сов.музыка, 1980.- № 6.- С. 87-89.
5. Готсдинер А.Л. Музыкальная психология / А.Л. Готсдинер. – М.: Ма-4. гистр, 1993. – 315 с.

References

1. Bakhtyn M. M. Lyteraturno-krytycheskye staty. M.: Khud. lyt., 1986.–543s.
2. Rappoport S. O varyativnoi mnozhestvennosti yspolnytelstva // Muzykalnoe yspolnytelstvo. Vyp. 7. - M.: Muzyka, 1972. - S. 3-46.
3. Sokhor A. Sotsyalnaia obuslovlennost muzykalnoho myshleniya y vospriyatiya // Problemy muzykalnoho myshleniya. - M.: Muzyka, 1974. - S. 59-75.
4. Vendrova T. Muzyka v shkole y yntonatsyonnoe uchenye B. Asafeva // Sov.muzyka, 1980.- № 6.- S. 87-89.

5. Hotsdyner A.L. Muzykalnaia psykholohiya / A.L. Hotsdyner. – M.: Ma-4. hyst, 1993. – 315 s.

The article analyzes the problems of artistic communication through the prism of the professional training of the future music teacher. The basis of communication in the system of music education is the exchange of artistic information and creative activity. The essence and specifics of communication processes in musical art and education are revealed. The main types of musical communication are described, which include the musical creativity, musical performance and musical perception. The priority of the dialogical principle in the process of knowing and reproducing of musical phenomena is grounded, the differences between explanations and understanding are outlined. Intonation is seen as a determining factor in musical communication. The problems of acquiring the experience of musical-performing interpretation are highlighted. In this regard, attention is drawn to the need to study the preconditions and factors for the formation of the author's concept. The individual-personal character of musical phenomena perception processes is revealed, which is defined as a way of interaction of man with the world. The importance of motivational and value orientations for the formation of an independent, artistically developed creative personality of the future teacher is emphasized.

Keywords: communication, musical art, professional preparation, creative activity, interpretation, musical composition, cognition.

УДК 378.064.3(477+510):784.96

Чень Цзяньїн

ЗМІСТ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ УКРАЇНИ ТА КИТАЮ У ВОКАЛЬНО-АНСАМБЛЕВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті актуалізовано проблему формування комунікативних умінь студентів України і Китаю; акцентовано увагу на мовних та етнокультурних відмінностях, що впливають на якість комунікативного процесу як у навчальній, так і у виконавській діяльності вокального ансамблю. Розроблено структуру комунікативних умінь студентів України і Китаю, що складає: мотиваційний, перцептивний, інформаційний, інтерактивний, експресивний змістові блоки. Кожен блок містить відповідні уміння, котрі сприяють формуванню нових взаємин, дієвому ставленню не лише до вокально-ансамблевої діяльності, а й до себе в цій діяльності. Враховано необхідність усвідомлення студентами відмінностей національної специфіки комунікативного процесу України та Китаю, що знаходить прояв у вмінні орієнтуватись в етнокультурних невербальних особливостях міжособистісної комунікації. Детально розкрито комплекс психологічних механізмів, що становлять підґрунтя комунікативних умінь, зокрема афіліацію, ідентифікацію, сприйняття, розуміння, емпатію, рефлексію, невербальну поведінку, психологічний контакт, встановлення і врахування особистих меж, фасцінацію тощо.

Ключові слова: структура комунікативних умінь, змістові блоки, вокально-ансамблева діяльність, національна специфіка комунікативного процесу, психологічні механізми міжособистісної комунікації.

Сучасні процеси інтеграції України у європейський науковий та освітній простір детермінують підвищення вимог до підготовки фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах. Нагальною постає потреба у підготовці комунікативної особистості, спроможної підтримувати діалог та успішні взаємини з представниками різних етнокультур. Сьогодні в багатьох вищих навчальних закладах України здійснюється підготовка студентів з Китаю, котрі стикаються з проблемою складності комунікації з українськими студентами. Це відбивається не лише на взаєминах, а й на якості виконавської діяльності, зокрема ансамблевої. У цьому контексті актуалізується підготовка вокального виконавця, майбутнього вчителя музичного мистецтва, здатного до комунікативної взаємодії у системі